

МАНБАШУНОСЛИК ВА МАТНШУНОСЛИК // ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ И ТЕКСТОЛОГИЯ // SOURCE STUDY AND TEXTOLOGY

ИСҲОҚОВ МИРСОДИҚ
Тарих фанлари доктори, профессор, ТДШУ

ЖУМАЕВ ҒАЙРАТЖОН
магистрант, ТДШУ

«Ҳабиб ус-сияр» ва «Матла ус-саъдайн» асарларида дипломатик ва элчилик муносабатларнинг акс эттирилиши

Аннотация. *Ушбу мақолада Темурийлар империясининг Буюк Соҳибқирон Амир Темурдан кейинги қудратли ҳукмдори Шоҳруҳ Мирзо даврида (1377-1447) давлатнинг ташқи сиёсий ҳаёти, фаолияти ва дипломатик муносабатлар ҳақида маълумотлар мавжуд. Шоҳрух Мирзо Кичик Осиё, Яқин Шарқ, Миср, Араб ва Форс диёри билан элчилик муносабатларни жуда ҳам яхши йўлга қўйган ва бу диёрдаги барча воқеаларни синчиковлик билан кузтиб борган ҳамда бу жараёнларда ўзи ҳам давлати манфаатлари йўлида аралашиб турган. Унинг даврида мамлакатда савдо-иқтисодий, маданий, диний, ҳарбий соҳаларда юксалиш кузатилди. Шоҳруҳ Мирзонинг минтақада ҳукмронликни ўз қўлига олиш учун олиб борган ташқи сиёсати ва элчилик муносабатлари ёритилган. Хусусан, Шоҳрух Мирзо томонидан Ардашер, Ғиёсиддин Наққош, Муҳаммад Хўший, Султон Аҳмадлар бошлиқ элчилар гуруҳи Хитой давлатига юборилгани, улар Хитой ҳукмдорига Шоҳрух Мирзо томонидан юборилган мактублар, совға-саломларни олиб боргани манбалардан маълум. Элчилик хусусиятларидан бири ҳисобланган ва алоҳида рамзий маъно ифодаловчи совғаларни ҳукмдорлар бир-бирига юборганлар. Масалан, Шоҳрух Мирзо томонидан Хитой ҳукмдорига хитойликлар учун ноёб ҳисобланган учқур айғир отлар жўнатилган бўлса, Хитой подшоҳи томонидан ов лочинлари, қирғий, бургут ва шу каби ноёб қушлар юборилган.*

Бу даврда яна бир дипломатик муносбатлар яхши йўлга қўйилган мамлакат бу Миср эди. Манбаларда Миср ҳукмдори Чақмоқбекнинг Шоҳрух Мирзога нисбатан эътимоди кучли бўлгани маълумдир. Миср элчиси Чечактуқо Ҳиротга келиб, Шоҳруҳ Мирзо номига ёзилган Чақмоқбекнинг мактубини топширади. Шоҳруҳ Мирзо элчилар шарафига тўй-базмлар уюштирган. Миср ҳукмдори элчилар орқали Мирзо кутубхонасида мавжуд бўлган қуйидаги мўътабар китобларни сўраттирган: "Шайх Абу Мансур Мотуридий, Аллома Розийнинг «Тафсири кабир»и, Хожа Масъуд Бухорий асарининг шарҳи, Мавлоно Аълоуддиннинг «Шарҳи Кашшоф»и ва шофеъийлар мазҳабидаги равзалардир. Бу китоблар мажмуаси ҳумоюн кутубхонасида мавжуд бўлганлиги боис хоқони саид буйруқ бердики, ҳар беш китобни чиройли хат билан ёзиб, жадвал тортиб, Чичактуқога топширдилар. Чичактуқо қайтишга ижозат сўраганда, унга атаб қайтадан зиёфат берди ва Султон Чақмоқ учун подшоҳона табриклар ва хусравона ҳадялар тайин этилган.

Таянч сўз ва иборалар: *садр, тавочи, кўкалдош, ясовул, парвоначи, баковул, арза-хат, каъбапўш, жома.*

Аннотация. *В данной статье содержится информация о внешней политике, деятельности и дипломатических отношениях государства в период правления Шахруха Мирзы (1377-1447), великого правителя Империи Тимуридов после Амира Темура Великого. Шахрух-мирза имел очень хорошие дипломатические отношения с Малой Азией, Ближним Востоком, Египтом, Аравией и Персией и внимательно следил за всеми событиями на этой земле, и сам в эти процессы вмешивался в интересах государства.*

В это время в стране наблюдался рост в торгово-экономической, культурной, религиозной и военной сферах. Освещены внешняя политика и отношения посольства Шахруха Мирзы с целью установления контроля над регионом. В частности, из источников известно, что группа послов во главе с Шахрухом Мирзой с участием Ардашера, Гиёсиддина Наккаша, Мухаммада Хоши, Султана Ахмада отправляла письма и подарки китайскому правителю Шахрухом Мирзой. Одной из особенностей посольства было то, что правители посылали друг другу подарки, которые представляли собой особый символический смысл. Например, в то время как Шахрух Мирза посылал китайскому правителю скаковых лошадей, которые для китайцев редки, китайский царь посылал охотничьих соколов, ястребов, орлов и подобных редких птиц. Другой страной, с которой в этот период были хорошо налажены дипломатические о тношения, был Египет. В источниках известно, что египетский правитель Чакмакбек доверял Шахруху Мирзе. Посол Египта Чечактуко прибыл в Герат и передал письмо Чакмакбека, адресованное Шахруху Мирзе. Посол Египта Чечактуко прибыл в Герат и передал письмо Чакмакбека, адресованное Шахруху Мирзе. Шахрукх Мирза организовал свадьбы в честь послов. Через послов правитель Египта запросил из библиотеки Мирзы следующие книги: Шейха Абу Мансура Мотуриди, «Тафсири Кабир» Алламы Рази, «Комментарий к труду Ходжи Масуда Бухари», «Комментарий к Кашшофу» Мавланы Алоуддина и равза в секте шафиитов. Так как этот набор книг имелся в библиотеке Шахрукха, Шахрукх Мирза приказал, чтобы все пять книг были написаны красивым письмом, нарисованы на столе и переданы Чичактуко. Когда Чичактуко попросил разрешения вернуться, он устроил ему еще один пир от своего имени, а султану Чакмаку были вручены королевские поздравления и дары хусравана.

Опорные слова и выражения: *садр, тавочи, кокалдош, ясовул, парвоначи, баковул, арза-хат.*

Abstract. *This article contains information about the foreign policy, activities, and diplomatic relations of the state during the reign of Shahrukh Mirza (1377-1447), the strong ruler of the Timurid Empire after Amir Temur the Great. Shahrukh Mirza had very good diplomatic relations with Asia Minor, the Middle East, Egypt, Arabia, and Persia, and closely followed all the events in this land, and in these processes, he intervened in the interests of the state. During his time, the country has seen growth in trade, economic, cultural, religious, and military spheres. Shahrukh Mirza's foreign policy and embassy relations to take control of the region are covered. In particular, it is known from the sources that a group of ambassadors led by Shahrukh Mirza, led by Ardasher, Ghiyosiddin Naqqash, Muhammad Khushi, and Sultan Ahmad, sent letters and gifts to the Chinese ruler by Shahrukh Mirza. One of the features of the embassy was that the rulers sent each other gifts that represented a special symbolic meaning.*

For example, while Shah Rukh Mirza sent racehorses to the Chinese ruler, which are rare for the Chinese, the Chinese king sent hunting falcons, hawks, eagles, and similar rare birds.

Another country with which diplomatic relations were well established during this period was Egypt. It is known in the sources that the Egyptian ruler Chakmakbek had a strong faith in Shah Rukh Mirza. The Egyptian ambassador, Chechaktuqo, arrived in Herat and handed over a letter from Chakmakbek addressed to Shahrukh Mirza. The Egyptian ambassador, Chechaktuqo, arrived in Herat and handed over a letter from Chakmakbek addressed to Shahrukh Mirza. Shahrukh Mirza organized weddings in honor of the ambassadors. Through the ambassadors, the ruler of Egypt requested the following books from the Mirza Library: Sheikh Abu Mansur Moturidi, "Tafsir Kabir" by Allama Razi, Commentary on the work of Khoja Mas'ud Bukhari, Mawlana Alouddin's "Commentary on Kashshof", and the ravzas in the sect of the Shafi'is.

Since this set of books was available in the library of Shahrukh, Shahrukh Mirza ordered that all five books be written in a beautiful letter, drawn on a table, and handed over to Chichaktuko. When Chichaktuko asked permission to return, he gave him another feast in his name, and royal congratulations and khusrawan gifts were bestowed on Sultan Chakmak.

Keywords and expressions: *sadr, tavochi, kokaldosh, yasovul, parvonachi, bakovul, arza-khat.*

Соҳибқирон Амир Темур ҳаётлик пайтида Хуросон ҳукуматини Шоҳруҳ Мирзога топширган эди. У эса Хуросонда ҳижрий 807 йил рамазон ойида (1405 йил 3 мартдан 2 апрелгача) давлат жиловини қўлга олиб, амирлар исёнларни бостириб, мамлакатни бирлаштиришни бошлади. "Ҳижрий 809 йилда (милодий 1407 йилда) Мозандаронни фатҳ этди. 811 йилда (милодий 1409 йилда) Мовароуннаҳрни фатҳ этишга киришди. Амир Худайдод, Амир Шайх Нуриддин исёнларини бостириб, Мовароуннаҳрни Мирзо Улуғбек ва Амир Шоҳ Маликка топширди. 817 йилда (милодий 1414 йилда) Форс мамлакатини ҳазрат ҳукумати доирасига киритди. 819 йилда (милодий 1416 йил 1 мартдан 1417 йил 18 февралгача) Кирмон вилоятини олий шонли подшоҳ фатҳ этди. 823 йилда (милодий1420 йил 17 январдан 1421 йил 6 январгача) туркман Қора Юсуф Қора қуюнли вафот этиб, Озарбайжон фатҳи амалга оширилди. Мазкур йилнинг ражаб ойи охирларида Шоҳруҳ Мирзо ва Қора Юсуфнинг ўғли Искандар ўртасида ҳарбий тўқнашув юз берди. Искандар ибн Юсуф мағлубиятга учради. Шоҳруҳ Мирзо ғалабага эришди.[1] Ҳижрий 830 йил раби ул-охирининг йигирма учинчиси (милодий 1427 йил 21 февраль) жума куни Аҳмад Лури Бадбахт деган киши Ҳиротнинг Жоме масжидида Шоҳруҳ Мирзонинг баданига пичоқ санчади, Аҳмад эса ўша заҳоти ўлдирилади. Ул ҳазратни ҳаким Али Аъло Талоқ пичоқ зарбидан сақлаб қолади. Ҳижрий 832 йилда (милодий 1428 йил 11 октябрдан 1429 йил 30 сентябргача) Искандар ибн Юсуф яна бир марта Ироқ ва Озарбайжонга ҳужум қилди. Шоҳруҳ Мирзо ул томонга шошилиб, Салмос саҳросида Искандарни яна мағлуб қилди. Шундан сўнг Хуросон, Балх, Бадахшон, Мовароуннаҳр, Туркистон, Зобулистон, Сейистон, Журжон, Мозандарон, Ироқ,

[1] Ҳазратқулов.Ж., Бекжонов.И., Хондамир. Ҳабиб ус-сияр фи ахбори афроди башар, Тошкент, Ўзбекистон.2013. 316-бет.

Форс, Озарбайжон мамлакатлари Шоҳруҳ Мирзо тасаррруфига киритилди. Хоқони саид (Шоҳруҳ Мирзо) қирқ уч йил мустақил равишда салтанат ва давлатни бошқариш тожини кийди ва Рай вилоятида 850 йили зулҳижжа ойида (1447 йил 17 февралдан 19 мартгача) вафот этди. У етмиш икки ёшда эди.” [1]

Шоҳруҳ Мирзо Амир Темур яратган империяни қўл остида қайтадан бирлаштира олди. Шоҳруҳ Мирзо даврида давлатни бошқариш амирлар, шаҳзодалар ва маҳаллий ҳокимлар орқали амалга оширилди. У ички ва ташқи сиёсатда анчайин моҳир, кечиримли, улуғвор, тақводор, олийжаноб ва сахий ҳукмдор эди. Шоҳруҳ Мирзо даврида темурийлар давлатининг ташқи ва ички сиёсатда ўзига хос тизим ва жараёнлар содир бўлганини кузатамиз. Айниқса, давлатнинг элчилик муносабатларида фаоллик ва ўзига хос тизим алоҳида ажралиб туради. Ички сиёсий жараёнлардалар Шоҳруҳ Мирзо ва шаҳзодалар, амирзодалар ўртасида дипломатик вазифаларини ҳукмдорнинг яқинлари амалга оширгани маълум. Барлос, қавчин, арлот, дўғлот, найман каби туркий уруғлардан бўлган амирлардан, нўёнлардан, тархон амирлардан, диний уламолардан (саййидлар, шайхлар) чиққан эътиборли шахслар ушбу вазифаларни амалга оширди. Шунингдек ушбу элчилик вазифасини бажарган дипломатларни марказий ҳокимият тизимида (девонда) маълум вазифадаги амалдорлардан бўлганини кузатишимиз мумкин. Жумладан, садр, тавочи, кўкалдош, қози, парвоначи, баковул, ясовул ва бошқа мансаб эгалари келтириб ўтишимиз мумкин. Масалан, Туркистон вилоятлари ҳокими Амир Худайдод Ҳусайний ва Халил Султонни Самарқанд яқинидаги Шероз қишлоғидаги жангда Халил Султонни мағлубиятга учратиб Мовароуннаҳрнинг барча ҳудудини ўз тасарруфига киритганда: «Ҳижрий 811 йилда зулқаъданинг 13 да Халил Султон Худайдоднинг қўлига асир тушди. Бу пайтда Самарқандда бўлган Шайх Нуриддин Бодғис яйловида бўлган Шоҳруҳ Мирзо билан бирлашиш учун Бухоро томон юрди Шоҳруҳ Мирзо Амударёдан ўтганда, Мирак Аҳмад Мирзо ва Сайди Аҳмад Мирзолар ҳам ўз қўшини билан Ҳисори Шодмондан Хузорга унинг мулозаматига етиб келади. Шунда Амир Худойдод Халил Султонни ҳибс олиб Мўғулистон томон қочади. Шоҳруҳ Мирзо Самарқандни эгаллагандан сўнг Ладино («Матла ус-саъдайн»да Ладунё деб берилган) Тархонни Амир Худайдод олдига насиҳат ва мулозаматига келтириш учун юборади.» [2] Яна шундай ҳолат Амир Шайх Нуриддин исён кўтарган пайтда Шоҳруҳ Мирзо Мавлоно Қутбиддин ва Тўкал Қарқарани Шайх Нуриддин олдига юборишида кузатамиз.

Шоҳруҳ Мирзо шунингдек, шаҳзодалар ва амирлар ўртасидаги муносабатлардан ҳам доимо огоҳ бўлиб турганини тарихий манбаларда шундай баён этишган: “Мирзо Улуғбекнинг навкари Малик ясовул келиб, Мирзо Улуғбек билан амир Шоҳмалик орасида бир кудурат мавжуд эканлигини арзга етказди. Онҳазрат мўғулларнинг қайтиб кетганлиги ва Малик ясовулнинг хабари жиҳатидан Мовароуннаҳрга юриш борасида иккиланиб бир неча кун Жижикту майсазорида тўхтаб турди ва амир Саййид Али тархонни хабарларни текшириб

[1] Ўша асар. 317-бет.
[2] Ўша асар. 357-360-бетлар.

аниқлаш учун Самарқандга жўнатди. Амир Саййид Али аҳволни суриштириб кўриб билдики, онҳазрат амир Шоҳмаликка иноят кўрсатиб Мовароуннаҳр мулкларига соҳиб ихтиёр қилиб тайинлаганидан бери (амир Шоҳмалик) барча ишларни кўпчилик раъйига мувофиқ тўғри фикр ва ўткир назар билан тартибга солган, Мирзо Улуғбекка нисбатан эса панд-насиҳат қилиш ва давлатхоҳлик кўрсатиш мақомида экан. Аммо кўпчилик табиатига, хусусан подшоҳларга, насиҳат аччиқ туюлади, чунки улар ҳамма вақт тириклик таъмини ўзлари учун ширин ва мазали бўлишини истайдилар ва бутун оламни ўзларидан паст деб биладилар. Агар амир (Шоҳмалик) бирор маслаҳатга биноан шаҳзоданинг раъйига хилоф иш қилгудек бўлса, ғаразли кишилар уни бетартиблик ва бемулоҳазаликка йўйиб, бошқа бир суратда кўрсатадилар.”[1]

Шоҳруҳ Мирзонинг ташқи сиёсатда ҳам фаол бўлганини ўз давлати хавфсизлиги учун ва минтақада ҳукмронликни ўз қўлига олиш учун олиб борган ташқи элчилик алоқаларида, Олтин Ўрда, Хитой, Ҳиндистон, Миср сингари давлатлар билан бўлган элчилик муносабатларида кўришимиз мумкин.

Хуршид Файзиевнинг «ХВ аср биринчи ярмида Темурийларнинг Кўк ва Оқ Ўрда билан сиёсий алоқаларига доир» номли мақоласида қуйидаги маълумотлар келтирилган: “Шоҳрух Мирзо (1377-1447) мамлакат бирлигини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш учун Дашти Қипчоқдаги давлатларнинг сиёсий ҳаётига бевосита ва билвосита аралашишга мажбур бўлди. Мовароуннаҳрда нисбатан мустаҳкам ҳокимиятни барпо этган Шоҳрух Мирзонинг Хоразм масаласидаги кейинги фаолияти амир Идику билан олиб бориладиган музокаралар, сиёсий мавқени мустаҳкамлаш билан боғлиқ турли ҳаракатлар орқали характерланади.

1409 йилда Олтин Ўрда ҳукмдори бўлган Фўладхон ва амир Идику томонидан кескинлашаётган вазиятни тартибга солиш ва муносабатларни шакллантиришда ташаббусни қўлга олиш мақсадида Шоҳрух Мирзо ҳузурига элчилар келган. Воқеаларнинг бундай ривожидан манфаатдор бўлган Шоҳрух Мирзо элчиларни яхши кутиб олган. Шоҳрух Мирзо Кўк Ўрдага Фўладхон ва амир Идикунинг элчиларига қўшиб амир Ҳасан бошчилигида ўз элчиларини юборган. Мазкур элчилик орқали ўз ўғли Муҳаммад Жўки Мирзога амир Идикунинг қизини сўратган. Шу ўринда айтиб ўтиш керак, мазкур сўров ижобий ҳал бўлган ёки йўқ масаласи шу пайтгача тадқиқотларда ўз аксини топмаган.”[2]

Темурийлар ва Олтин Ўрда муносабатларига оид хабарларни Абдураззоқ Самарқандий «Матла ус-саъдайн» асарида баён қилишича: «Ўзбек вилоятига, амир Идику ҳузурига кетган Абон тавочи қайтиб келиб, «амир Идику (хоқони саид)нинг қадр-қимматини улуғлаш ва амр-фармонини ҳурматлаш борасида бирор дақиқани ҳам риоясиз ўтказмади, мактуб етиб борганлиги муносабати билан ифтихор бошини фалакка кўтарди», — деб арз қилди. Амир Идику амир

[1] Ҳазратқулов.Ж., Бекжонов.И., Хондамир. Ҳабиб ус-сияр фи ахбори афроди башар, Тошкент, Ўзбекистон.2013. 380-бет.
[2] Файзиев.Х, ХВ аср биринчи ярмида Темурийларнинг Кўк ва Оқ Ўрда билан сиёсий алоқаларига доир Тошкент, 2020 1-8-бетлар.

Абоннинг чечан тили билан қайтарган жавоб сўзлар ва унинг ширин адосига ҳавола қилган ҳикоятлардан хайрихоҳликлар иси содиқлик димоғига етиб келди мазмуни шундай: «Мен онҳазратнинг қули ва хизматкориман, ҳар нимаики буюрсалар фармонни адо этувчиман; онҳазратнинг илтифотларидан илтимос шуки, шу тариқа (бизга) риоя қилиб, иттифоқсизлик пардасини кўтариш ва дўстлик эшигини очиш борасида мухлислар учун юпанч бўлган элчилар алмашиниш ва мактублар ёзишиш йўлини очиқ ва серқатнов тутсинлар, ғаразгўйларнинг сўзларига илтифот қилмасинлар ва лойиқ хизматларни бажаришга ишорат қилишдан бизни дариғ тутмасинлар, чунки биз хизматни адо этишда давлатхоҳлик асарларини зоҳир қилурмиз»[1]

Бундан ташқари Темурийлар ва Хитой ўртасидаги дипломатик муносабатларга оид маълумотлар «Ҳабиб ус-сиярда» асарида келтирилишича: "Ҳижрий 815 йил муҳаррамнинг жума кунида (1412 йил 15 апрель) ҳумоюннинг ҳумо соябони етиб келиб «Боғи Зоғон» узра ўз сояси билан уни баҳраманд қилди. Шунга яқин пайтда Хитой хони Вой Манг хоннинг элчилари келиб, у олийжаноб подшоҳнинг турли саналарда ёзилган мактубини топширди. У мактуб салом ва табрик сўзларидан ташқари Халил Султон Мирзонинг мақтовга молик қилмиши ва ишларидан иборат эди. Ҳазрат хоқони саид элчиларга шоҳона иззат ва ҳурмат кўрсатиб, ≪Олий мартабали шаҳзодалар ва амирлар уларга тўй қилиб берсин!≫ деб буюрди. Хитой элчилари ишларини ҳам етарли даражада тезлаштириб, Шайх Муҳаммад Хўшийни уларга ҳамроҳ қилиб, ул томонга жўнатди. Ва яна – ҳижрий 822 йил рамазон ойида (1419 йил 21 сентябрь - 20 октябрь оралиғи) Ардашер тавочи Мочиннинг Дой Манг хонлиги элчилари ҳамроҳлигида олампаноҳ даргоҳига қайтди. У 820 йилда Хитойга кетган эди. У подшоҳона совға-саломлар келтириш билан бирга, Дой Манг Хоннинг меҳру муҳаббат ва якдилликка тўла мактубини ҳам етказди. Ҳазрат Саид эса Чиннинг Би То ва Мочин хони элчиларини иззат-ҳурмат билан қабул қилди ва уларга жуда кўп инъомлар берди. Элчиларнинг баъзилари Мирзо Иброҳим Султоннинг олдига — Шерозга кетдилар, бир гуруҳи эса Амир Ғиёсиддин Шоҳ Малик билан учрашиш учун Хоразмга қараб йўлга тушдилар. 823 йилда (1420-1421 йиллар) ҳаммалари биргалашиб Самарқандга келдилар. Мирзо Улуғбек Кўрагон уларга катта тўйдек базм уюштирди ва Хитойга кузатиб қўйди." [2]

Абдураззоқ Самарқандийнинг «Матла ус-саъдайн» асарида бу воқеа шундай баён этилган — " Шу орада Хитой вилоятидан, у мамлакатларнинг Чину Мочин ва бошқа ерлари подшоҳи Дой-Минг хон тарафидан элчилар етиб келди. (Хоқони саид томонидан): «Шаҳар ва бозорларга зийнат берилсин, ҳар бир санъат эгаси ўз ҳунарини тўла зоҳир қилиб дўконини безатсин», — деган ҳумоюн фармон содир бўлди. Амирлар истиқбол расми

[1] Ўринбоев.А Абдураззоқ Самарқандий, Матла ус-саъдайн Тошкент,Ўзбекистон. 2008, 144-148-бетлар.

[2] Ҳазратқулов.Ж., Бекжонов.И., Хондамир. Ҳабиб ус-сияр фи ахбори афроди башар, Тошкент, Ўзбекистон.2013. 400-бет

бўйича (шаҳардан) ташқари чиқиб элчиларнинг ҳаммасини иззат-ҳурмат билан шаҳарга олиб кирдилар. (Бу) худди ёшлик чоғидек шодликни орттирувчи бир замон ва висол кечасидек ғамни тарқатувчи бир он эди. Ҳазрат хоқони саиднинг (Шоҳруҳ Мирзонинг) фармони бўйича Боғи Зоғонга худди жаннат боғидек оро бериб, Баҳром савлат, шер ҳайбат ясовуллар ҳар кимнинг (ўзига хос) жой ва макон тайин қилдилар. Ҳазрат хоқони саид баландлик авжидаги офтоб сингари хуршид чеҳра билан салтанат тахтига кўтарилди. Улуғ амирлар элчиларни қўл ўпиш шарафига етказиб, тортиқларни қўйдилар ва уларнинг сўзларини арз қилдилар. Хитой подшоҳининг мактуби қуйидаги мазмунда эди. Хитой подшоҳи мактубининг сурати: «Дой-Минг, подшоҳи муаззам, Самарқанд диёрига Шоҳрух баҳодир учун нома юбормоқда! Биз фикр қиламизки, худованди таоло ер билан осмон ўртасидаги жами халойиқни уларнинг ҳар бири роҳат ва фароғатда яшасин деб яратган. Биз худойи таолонинг мададкорлигида илоҳий ҳукмга бўйсуниб жаҳондорлик қилиб келмоқдамиз. Шу сабабли биз яқину йироқ орасида фарқ қилмаймиз, ҳаммани бир текис, баробар биламиз. Бундан илгари эшитган эдикки, сен оқил ва камолотга етган кишисан ва бошқалардан улуғроқсан, худованди таолонинг амрига итоат қилиб келмоқдасан, раият ва аскарларни парвариш қилиб, уларнинг ҳаммасига эҳсону яхшиликлар кўрсатибсан; шу сабабли биз беҳад шод бўлдик. Алалхусус, кимхоб ва тарқу кийимларни етказсин учун, элчи юбордик; элчи у ерга етиб боргач, сен бизнинг сўзларимизга ҳурмат билан қараб марҳаматимизни яхши юзага чиқарибсан, катта-кичик ҳамма шодмон бўлибдилар ва сен ҳам дарҳол элчи юборибсан; элчилар сенинг саломингни, отлар ҳам у диёр матоларидан иборат туҳфаларингни етказдилар. Сенинг дўстлик йўлида эканлигингни кўрдим: сен мақтов ва навозишга сазовор экансан. Илгарироқ мўғуллар даври охирига етган эди. Сенинг отанг Темур фумо худованди таолонинг амрига итоат қилиб, бизнинг улуғ подшоҳимиз Той-Зуйга нисбатан яхши дўст бўлиб, элчилар ва туҳфаларни қатъ қилмаган. Шу сабабли (Той-Зуй) у диёрнинг (Хитойдаги) одамларига омон бериб, ҳаммасини давлатмандликка етказган. Биз ҳам кўрдикки, сен отангнинг ҳиммат ва равишига яхши мутобиат қилибсан. Энди Су- Жўнинг Касой ҳазораси одамларидан Ду-Жихун-Бойни ва Сун-Қунг-Жи садаси(дан) Донг-Чингни бир гуруҳ кишилар билан қўшиб, садоқат зоҳир бўлсин учун табрикнома, кимхоб кийим ва тарғулар билан юбордик. Бундан кейин ҳам одамларни юборамиз, токи улар борди-келди қилсинлар ва йўллар кесилиб қолмасин; улар ўз истакларича тижорат ва касб қилсинлар. Халил Султон сенинг биродарзоданг; ўз туғишганлик ҳаққингни бажо келтирмоғинг учун сен уни яхши тарбият қилишинг керак. Сен бизнинг садоқату раъйимизга ҳамкорлик қилишинг лозим. Билдириб қўймоқчи бўлганимиз ана шу». Бу мактубга қўшиб яна бир мактубни юборган эдилар, унда жўнатилган совға-туҳфалар муфассал тарзда битилган эди. Яна бир (мактуб) йўл хати қабилида бўлиб, у элчилар учун эди. Уч мактубнинг ҳар бири форс хати билан форс тилида ёзилган ва худди ўша мактубда сўз

мазмуни мўғул хати билан туркий тильда ёзилган, яна ўша мактубда ўша мазмунни хитой хати билан ўз (хитой) тилида ёзган.[1] Хоқони саид ҳазратлари мактубни (ўқиттириб) эшитиб, унинг нозик мазмунини ўткир фикр билан мулоҳаза қилди ва мақсадларини тўла тушуниб олгач, ҳаммани иштирок этишга чақириб, «Амирлар элчилар шарафига тўй берсинлар», — деган фармон содир бўлди. Хитой элчиларининг муҳим ишлари тўла битганидан кейин, уларга ижозат берилиб, қайтиб кетдилар. Шайх Муҳаммад Бахший элчилик расми бўйича улар билан бирга равона бўлди. Хитой подшоҳи то шу вақтгача ислом динини қабул қилмаганлиги ва шариат талаби бўйича иш тутмаётганлиги сабабли ҳазрат хоқони саид дўстлик юзасидан: «Зораки у ҳидоят нури туфайли имонга мушарраф бўлса», — деган умидда араб ва форс тилларида ёзилган икки насиҳатномани юборди."[2]

Хитой билан элчилик алоқаларининг ўзига хос хусусиятлари шундаки, Хитой ҳукмдори ўз элчисига учта мактуб ёздириб бериб юборади. Булардан биринчиси Шоҳруҳ Мирзога аталган бўлиб, ўзининг асл мақсади баён қилинган мактубдир. Иккинчиси эса Хитой ҳукмдори юборган совға-саломлар рўйхатидир. Учинчиси эса элчиларнинг ўзига йўл харитаси тарзидадир. Унда эҳтимол элчилар юрган йўллар ва шаҳарлар аҳволи ҳақида ёзиб олиб келиш (разведка маълумотлари) буюрилган бўлиши мумкин. Элчилик мактублари форс, туркий ва хитой тилларида ёзилган эътиборга молик. Худди шундай Шоҳруҳ Мирзо ҳам элчилик мактубларида ўша давр хусусиятига хос иш юритганлиги маълум, унинг мактуби форс тилида ёзилганлиги манбаларда аниқ келтирилган ва яна эҳтимол туркий, хитой тилларда ва мўғулчада ҳам ёзилган бўлиши ҳам мумкин. у ҳам юқоридаги учталик мактуб анъанасида мактуб жўнатган. Элчилар хатларнинг хавфсизлиги ва махфийлигига қаттиқ эътиборда бўлишган. Шоҳруҳ Мирзо мактубининг яна бир хусусияти эса Хитой ҳукмдорини ислом динига ўтишга чорлаб насиҳатнома ёзишидадир.

Асарда яна — Хитой подшоҳи Дой-Минг хон яна элчилар юбориб, улар (шу 820 йили) рабиъ ал-аввал ойида (18 апрель — 17 май, 1417) (Ҳиротга) етиб келдилар. Уларнинг бошлиқлари Би-Бочин, Ту-Бочин, Жот-Бочин ва Татқ-Бочинлар уч юз отлиқ билан бирга совға-саломлар, шунқорлар, атлас ва кимхоблар, тарғу , чинни асбоблар ва бошқалардан иборат кўп ҳадяларни келтирдилар; шаҳзодалар ва оғолар учун эса алоҳида подшоҳона ҳадялар келтирган эдилар. Шунингдек, ўтмишдаги алоқаларни (якунловчи) безак бўладиган ва келажакдаги ўзаро хайрхоҳлик учун асос бўладиган сўзларни ўз ичига олган бир мактубни ҳам келтирдилар. Мазмуни шундай: «Ҳар икки томондан ҳам ғайрилик ва бегоналик пардаси даф қилинмоғи, мувофиқатчилик, бирдамлик эшиги очилмоғи лозимдир, токи раиятлар ва савдогарлар ўз истак-ихтиёрлари билан бориб келсинлар, йўллар бехавотир бўлсин».

---

[1] Ўринбоев.А Абдураззоқ Самарқандий, Матла ус-саъдайн Тошкент,Ўзбекистон. 2008, 144-222-бетлар.
[2] Ўринбоев.А Абдураззоқ Самарқандий, Матла ус-саъдайн Тошкент,Ўзбекистон. 2008, 325-327-бетлар.

Биринчи марта (Хитой) элчилари келиб, яна қайтиб кетаётган вақтларида (355) амир Саййид Аҳмад тархон подшоҳга атаб бир тўриқ отни юборган эди. У от подшоҳ назарида ғоят таҳсинга сазовор кўринган ва подшоҳ от эвазига амир Саййид Аҳмадга кўп ҳадялар жўнатган ва ўша отнинг жиловини икки тарафдан икки ахточи тутиб турган ҳолдаги (Хитой) наққошлари чизган расмини ҳам юборишган эди. Элчиларни меҳмон қилиб, керак-яроқларини ҳозирлаб, юқорида айтилганидек, қайтариб юбордилар. Онҳазрат Ардашер тавочини элчиларга ҳамроҳ қилиб Хитой томон жўнатди. (саккиз юз) йигирманчи (1417) йил ойлари (воқеалари орасида) Хитой подшоҳи Дон-Минг хон ҳумоюн даргоҳга элчилар юборганлиги ва ҳазрат хоқони саид Ардашер тавочини элчиларга ҳамроҳ қилиб жўнатганлиги ҳақида айтиб ўтилган эди. Шу кунларда Ардашер қайтиб келиб, у вилоят аҳволи ва (яна) элчилар келганлигини арзга етказди. Рамазон ойининг охирида (21 сентябрь — 20 октябрь, 1419) элчилар: Пи-Мочин ва Хон-Мочин Ҳиротга келдилар ва совға-тортиқлар ва мактуб тақдим қилдилар. Хитой подшоҳининг мактуби (қуйида) уларнинг қоидаси бўйича нақл қилинади. Саккиз юз) йигирма иккинчи (1419) йил воқеалари орасида ҳазрат хоқони саид Шодихожа бошчилигидаги элчиларни Хитой мамлакатига боришга тайин қилганлиги ҳақида эслатиб ўтилган эди. Мирзо Бойсунғур (ўз номидан) Султон Аҳмад билан Ғиёсуддин наққошни (элчиларга қўшиб) юборар экан, Хожа Ғиёсуддинга доруссалтана Ҳиротдан чиқиш кунидан то қайтиб келиш кунигача ҳар бир шаҳар ва вилоятда йўлларнинг қандайлиги, вилоят ва иморатларнинг сифати, шаҳарларнинг қонун-қоидалари, подшоҳларнинг куч-қудрати ва уларнинг давлатни бошқариш ҳам сиёсат услуби, у шаҳар ва диёрларнинг ажойиботлари ва номдор маликларнинг феъл-атворига оид нимаики кўриб билса, ҳаммасини рўзнома тарзида кунма-кун ёзиб бориши лозимлигини ғоят таъкидлаган эди. Бу йил, яъни (саккиз юз) йигирма бешинчи йили, ўн биринчи рамазонда (29 август, 1422) элчилар Ҳиротга қайтиб келдилар ва Хитой подшоҳининг совға-тортиқларини арзга етказдилар. [1]

Шоҳруҳ Мирзонинг Кичик Осиё, Яқин Шарқ, Миср, Араб ва Форс диёри билан элчилик муносабатлари жуда ҳам яхши йўлга қўйилган бўлган ва бу диёрдаги барча воқеаларни синчковлик билан кузатиб борган ва бу жараёнларга ўзи ҳам давлати манфаатлари йўлида аралашиб турган. Мисол учун — “Ҳижрий 817 йилда (1414 йил) Шоҳруҳ Мирзо Форс мулкини Иброҳим Султонга топширгандан сўнг у ерда ибодат маскани Яздга йўл олади. Кўҳистон орқали Ҳиротга кириб келганда Саййид Абдулатифнинг акаси Саййид Абдулмалик Маккайи муборакдан қайтишда ул муқаддас мақбаранинг волийсидан муҳаббат ва самимиятга тўла мактуб олиб келади.

Кичик Осиёдан эса — Ҳазрат хоқони саид Муҳаммад Қаромоннинг Рум совға-саломларини келтирган элчиси, Малик Қутбуддин Сейистоний ва

[1] Ўринбоев.А Абдураззоқ Самарқандий, Матла ус-саъдайн Тошкент,Ўзбекистон. 2008, 344-347-бетлар.

Пиракнинг Гармсердан келган элчиси каби атроф (мамлакатлар) элчиларининг барча илтимосларини бажо келтириб ва инъом-икромлар билан тақдирлаб қайтиб кетишларига ижозат берди.”[1]

1429 йилда Шоҳруҳ Мирзо Озарбайжонга Қорақуюнли туркман Қора Юсуфнинг ўғли Искандарга қарши иккинчи марта юруш қилинганда, бундан воқиф бўлган Искандар Озарбайжонни ташлаб қочиб чиқиб кетади. Шоҳруҳ Мирзо эса ўғли Муҳаммад Жўқи Мирзони Искандар ортидан илғор юборади. Муҳаммад Жўқи Мирзо эса Искандар ортидан Диёрбакргача боради. 1435 йилда Шоҳруҳ Мирзо Қорабоғда бўлиб турганда, Шайх Нуриддин Муҳаммад ибн Шайх Муршидидин Жунайд Козерунийни элчи сифатида Румга жўнатади ва ул диёр подшоҳи Султон Мурод ИИ (1421-1444; 1446-1451)га , Қора Юсуфнинг ўғли Искандар доимо Шоҳруҳ Мирзо қўшини билан Ҳиротга қайтган пайтда Озарбайжон ерларига ҳамла қилади. Шоҳруҳ Мирзо уни даф қилиш учун келса қочиб кетади. Агар ул мамлакатга илтижо қилиб, бошпана сўраса, Озарбайжон халқи унинг фисқи фасодидан омон бўлиши учун у ва унинг мулозимларини ушлаб, маҳбус этиб, менинг даргоҳимга юборсалар яхши бўлур эди – деган мазмунда хабар юборади.

Шу қаторда Мўғулистон хонлари билан ҳам элчилик алоқалари анчайин ривожланган бўлган. Масалан: “Шайх Нуриддин исёни пайтида Мўғулистон хони Муҳаммадхондан Амир Шоҳмалик ҳузурига Ҳофизхон исмли элчи келгани ва уларнинг орасида хусумат йўқлиги Шайх Нуриддинни ҳимоя қилмаслигин баён этади. Амир Шоҳмалик элчига эътибор бериб, хушвақт қилиб қайтарди ва Наврўз Бахшийни шоҳона совға-саломлар билан Муҳаммадхон ҳузурига жўнатди. Икки тарафдан содиқлик қоидалари таъкид топди.”[2]

Хондамирнинг «Ҳабиб ус-сияр» асарида шундай баён қилинади — Шоҳруҳ Мирзо Исфаҳонни қамал қилишга қасд қилган вақтида Абдуллоҳ парвоначи ва Али Дарвешларни Кошон тарафга юборган эди, улар раиятни эл қилиб вилоятни бўйсундирдилар ва улардан арза-хат келди.

Ҳазрат хоқони саиднинг подшоҳона раҳм-шафқати ва хусравона марҳамати мирзо Искандарга панд-насиҳат қилиб уни хайрли йўлга чорлаш учун баҳона талаб қилар ҳамда шу туфайли мирзо Искандар ғафлат уйқусидан уйғониб, бундан сўнг уруш олови аланга олмаса ва у тарафда зарурат юзасидан турган қадим хизматкорлар (бу алангада) куйиб кетмаса, деган умидида эди. Шунга биноан художўй донишманд мавлоно Ғиёсуддин Симнонийни Исфаҳонга киритиб, у орқали мирзо Искандарга «Мамлакат хароб бўлмаслиги ва раият ташвишга тушмаслиги учун сулҳ сўзи ҳар икки тараф маслаҳатию ҳар икки томон ислоҳига тегишлидир», — деб айтишга қарор қилинди. Қози шаҳарга кириб элчилик сўзини арзга етказди. Аммо мирзо Искандар бирор дақиқани ҳам тажанглик, қўпол сўзлик, мазаммат ва фисқ-

[1] Ҳазратқулов.Ж., Бекжонов.И., Хондамир. Ҳабиб ус-сияр фи ахбори афроди башар, Тошкент, Ўзбекистон.2013. 380-бет.
[2] Ҳазратқулов.Ж., Бекжонов.И., Хондамир. Ҳабиб ус-сияр фи ахбори афроди башар, Тошкент, Ўзбекистон.2013. 358-бет.

фужурдан холи ўтказмади ва асоссиз зўравонлик қилишдан сира андишага бормади, натижада, тақдир тақозоси бўйича, ўз қилмишига яраша жазосини топди. Қози қайтиб келиб ўтган можаро суратини арзга етказди. Ҳазрат хоқони саид, афсус, юз афсуски, мирзо Искандар сулҳ сўзини ожизлик ва нуқсонлиликка йўйганлигини тушунди ва: «Унинг мизожини даволаш қаҳрдан бошқа нарсани кўтармас экан ва унинг фасоди маддасини даф қилиш шамширдан бўлак тадбирга йўл қўймас экан», — деб буюрди.”[1]

Шоҳруҳ Мирзога нисбатан Миср ҳукмдори Чақмоқбекнинг ишонч-эътиқоди юқорилиги ва унинг туши таъбири ҳақидаги воқеалар қизиқарлидир. Асрлар давомида Байтуллоҳга Миср ҳукумати каъбапўш жўнатиб турган даврда Шоҳруҳ Мирзонинг касал бўлиб соғайиши ва каъбага жома жўнатиш воқеалари Темурийлар империяси ва Миср мамлакати ўртасидаги дипломатик алоқалар юқори даражада йўлга қўйилганлиги билан боғлиқ. Бу муносабатлар манбада қуйидагича баён этилган: «Миср мамлакати Малик Ашрафга тааллуқли бўлган пайтда унинг мирохури Чақмоқбек омад кўмагида кечаси бир тушь кўрди. Унда ҳазрат Шоҳруҳ уни кўтариб, подшоҳ тахтига ўтказди. Ниҳоятда хурсанд бўлганидан, ҳушёрлик ҳолатига келиб, Миср мамлакатидан умидвор бўлиб яшади. Малик Ашраф вафот этгач, аркони давлат ва улуғ аъёнлари, жумладан, амирларнинг кўпчилиги Чақмоқбекни салтанатга лойиқ деб топди. Уни подшоҳ тахтига ўтқазиб, ал-Мулки Зоҳир деб лақаб бердилар ҳамда итоат этиш қонун-қоидаларини бажариб, унинг салтанатига меҳр қўйдилар. Чақмоқбек давлатни бошқаришда мустаҳкам ўрнашиб олгандан кейин хос амирлар сафида турувчи Чичактуқони муносиб табриклар ва ҳадялар билан олампаноҳ даргоҳига юборди. Чичактуқо 843 йилда (1437 йил) Ҳирот доруссалтанатига етиб келиб, уч кундан кейин улуғ амирлар воситасида ҳазрат хоқон (Шоҳруҳ Мирзо) билан кўришиш саодатига эришди. Ул ҳазрат лутф кўрсатиб ва марҳамат қилиб, мамлакат аҳволини унга зоҳир айлади, меҳр-муҳаббат ва дўстлик ришталарини мустаҳкамлаш ҳақида ўз ақидаларини изҳор этди.» Шоҳруҳ Мирзо элчилар шарафига тўй-базмлар уюштиргани манбалардан маълум Миср ҳукмдори элчилар орқали Мирзо кутубхонасида мавжуд бўлган қуйидаги мўътабар китобларни сўраттирган: “Шайх Абу Мансур Мотуридий, Аллома Розийнинг «Тафсири кабир»и, Хожа Масъуд Бухорий асарининг шарҳи, Мавлоно Аълоуддиннинг «Шарҳи Кашшоф»и ва шофиъийлар мазҳабидаги равзалардир. Бу китоблар мажмуаси ҳумоюн кутубхонасида мавжуд бўлганлиги боис хоқони саид буйруқ бердики, ҳар беш китобни чиройли хат билан ёзиб, жадвал тортиб, Чичактуқога топширдилар. Чичактуқо қайтишга ижозат сўраганда, унга атаб қайтадан зиёфат берди ва Султон Чақмоқ учун подшоҳона табриклар ва хусравона ҳадялар тайин этилди. Элчига эллик минг динор кепакий миқдорида маблағ инъом этилди, унинг эллик навкарининг ҳар бирига от, кийим ва минг динор иноят қилинди, Мавлоно Ҳисомиддин Муборакшоҳ

[1] Ўша асар 376-379-бетлар.

Парвоначининг элчи сифатида ул элчи ҳамроҳлигида Мисрга боришига қарор қилинди.

Мазкур йил ражаб ойининг ўн саккизинчисида (1439 йил 25 декабрда) Чичактуқо рухсат олиб, йўлга тушди. Бу элчилар гуруҳи Исфаҳон Шероз, Язд ва Кошон орқали ўтишни ният қилганлари учун, ҳазрат хоқони саид ул вилоятларга чопарлар жўнатиб, «Элчилар шаҳарга кирган вақтда шаҳарни безатсинлар ва ҳар тўрт шаҳардан эллик минг динори кепакий унга инъом этсинлар», деб хабар берди."

Темурийлар империяси ва Миср мамлакати ўртасидаги дипломатик алоқалар жуда ҳам яхши йўлга қўйилганлигини 1444 йилда Шоҳруҳ Мирзонинг Каъбага каъбапўш жўнатиш жараёнида ҳам гувоҳи бўламиз — "Ўтган йилда ҳазрат хоқони саид жаноб Муртазовий Саййид Муҳаммад Замзамийни Султон Чақмоқдан Каъбага жома ёпиш учун рухсат олишга Мисрга жўнатди, Саййид ул вилоятга шошилиб, Миср подшоҳидан муддаога мувофиқ жавоб олиб, қайтди. Шунинг учун ушбу кунда шариф зотли хоқон шифохонадан Аллоҳ лутфи-карами билан саломатлик шарбатини ичиб, ўша сафар қарори бўйича Шайх Нуриддин Муҳаммад ал-Муршидий ва мавлоно Шамсуддин Муҳаммад ал-Абҳарийни Байтуллоҳга бориш учун вакил этиб тайинлади ва улар бу ишга киришдилар. Ҳазрат шайхулислом ва жаноб мавлавий жомаларни Язд дор-ул либодасида тайёрлатиб, Ҳиротга олиб келган эдилар, уни олиб йўлга тушдилар. Улар Шом мамлакатига кирган ҳам эдилар, ул давлат амирлари ва аъёнлари буларга нисбатан ҳурмат кўрсатиб, зиёфат бердилар. Миср ҳудудига киргандан кейин эса Султон Чақмоқ ўз яқинлари ва хос одамларини у икки бузрукворни кутиб олиб, иззат-ҳурмат билан шаҳарга келтиришлари учун жўнатди. Жаноб Шайх ва ҳазрат Мавлоно уч кун дам олгандан кейин

Султон уларни ҳузурига чорлаб, уларни эъзозлаб, уларга илтифот кўрсатди. Улардан хоқони саиднинг аҳволини сўради. Бир неча кундан сўнг Ҳижоз сафари жиҳозларини тўғрилаб, уларга рухсат берилди. Элчилар Маккага етиб келгач, тавоф саодатига эришиб, Аллоҳ уйига жома кийгиздилар. Шундай буюк иш жаҳонгир хоқон эътибори туфайли амалга оширилди. Жаноб шайх ва ҳазрат мавлавий ҳаж амалларини бажаргандан сўнг Хуросон томон йўлга тушдилар." [1]

Шоҳруҳ Мирзо Исфаҳонда Искандар Мирзо исёнини боштириш пайтида унинг олдига Деҳли ҳукмдори Хизрхондан элчилар келади. Бундан олдин ва бундан сўнг ҳам жуда кўп марта Ҳиндистонга элчилар бориб келгани ва у ердан элчилар келиб кетгани маълум, бу Шоҳруҳ Мирзо ташаббуси билан давлат даражасидаги дипломатик миссиялар (Амир Бурҳониддин Саййид Халилуллоҳ ибн Амир Наъимуддин Саййид Неъматуллоҳ ундан сўнг Абдураззоқ Самарқандий бошчилигидаги Ҳиндистонга элчилик сафарлари

[1] Ҳазратқулов.Ж., Бекжонов.И., Ғиёсиддин Хондамир. Ҳабиб ус-сияр фи ахбори афроди башар, Тошкент, Ўзбекистон.2013. 437-441-бетлар.

бунга мисолдир) ёки Темурийларнинг маҳаллий ҳокимлари (амирлар, доруғалар) томонидан амалга оширилган элчилик, экспедиция, савдо-сотиқ миссиялари ва ҳатто бойлик орттириш ёки исломни ёйиш учун қилинган юришларни келтириб ўтиш мумкин. Бу ҳақида Абдураззоқ Самарқандий ўзининг «Матла ус-саъдайн» асарида ёзишича: «Рамазон ойининг ўн саккизинчисида (30 январь 1442 йил) Кермон шаҳрига кириб келдим. Дуруст шаҳар ва саховатли мақом, дилкушо, жонга роҳат бағишловчи жой экан. У ернинг доруғаси амир Ҳожи Муҳаммад Қаноширин (767) (мен борганимда) йўқ эди. Бешинчи шавволда (16 февраль 1442 йил) мен Кермондан жўнаб кетдим. Йўл асносида Банпурга бўлган босқинидан қайтиб келаётган амир Ҳожи Муҳаммад билан учрашув юз берди. — ва яна Кермондалигимда Олий хулқ эгаси, Кермон шаҳрига, балки бутун дунёга таниқлик Оллоҳ руҳини пок қилиб, гўрини нурга тўлатгур амир Бурҳонуддин Саййид Халилуллоҳ ибн амир Наъимуддин Саййид Неъматуллоҳ олий ҳазратлари Ҳиндистон мамлакатидан қайтиб келдилар.» -деб баён қилган. Абдураззоқ Самарқандий ўзининг Ҳиндистонга сафарини қуйидагича бошлайди: «Ҳазрат хоқони саид иноят қилиб, менга инъомлар ва (йўлга) алуфа ҳам ём отлари билан таъминланишим учун ҳукмлар иноят қилди ва бу заиф керакли тайёргарликни кўриб бўлгач, рамазон ойининг бошида (13 январь 1442 йил) Кўҳистон йўли билан чиқиб, жўнаб кетдим.» [1]

Хулоса қилиб айтганда, Шоҳруҳ Мирзо даврида Темурийлар давлатининг ўша даврдаги қўшни давлатлар ва узоқ бошқа мамлакатлар билан элчилик муносабатлари анчайин ривожланганини гувоҳи бўламиз.

[1] Ўринбоев.А Абдураззоқ Самарқандий, Матла ус-саъдайн Тошкент,Ўзбекистон. 2008, 344-347-бетлар.

